

HOŞGÖRÜ VE HACI BEKTAŞ VELÎ

FEYZİ HALICI*

Günümüzde insanoğlu bir arayış içinde. İnsan kendi varlığını, kendi benliğini arıyor. Belki belirli şekil ve kalıpların monotonluğu içinde bir bunalımı bu insanoğlunun... Yirminci yüzyıl insanının maddeye esir oluşunun tabii bir sonucu bu. Batı bilim adamları böyle söylüyorlar. Huzur'un, gelirin, mutluluğun yüksek olduğu Batı dünyasının ileri ülkelerinde 1950'li yıllarda özellikle gençliğin içine düştüğü bir bunalımı hepimiz hatırlıyoruz. Alabildiğine hür olmak, serazad olmak, kayıt ve sorumluluklardan kaçmak... Olağan değil bu, olması gereken hal bu değil elbette.

İnsanoğlu yirmibirinci yüzyılda maddenin ötesinde, mânevî bir huzur, bir ferahlık, bir mutluluk reçetesi arıyor.

Bugün Amerika'dan başlayan bir inanç, bir gönül turizminin, kısacası yeni bir İpek Yolu'na eş, gönül yolunun yolcuları bu reçeteyi aramanın, en kısa zamanda bulmanın özlemini canevlerinde duyuyor ve yaşıyorlar.

Washington'dan Londra'ya, Paris'e, Berlin'e Roma'ya uğrayan bu gönül yolcuları, Yunanistan'dan Türkiye'ye uğruyor, bu mutlu arayışın yurdumuzla ilgili envanterini gönüllerine nakşediyorlar. Bu altın yol, İran ve Afganistan'dan sonra Hindistan ve Pakistan'da son buluyor.

Yurdumuz, son çeyrek yüzyılda gönül turizminin yolcularını kültür turizmi esprisi içinde, tatlı dille, güler yüzle ağırlamakta. Batı dünyasının

* Atatürk Kültür Merkezi Üyesi.

maddî arayış içinde olmasına karşılık, Doğu dünyası, özellikle İslâmiyetin doğuşuyla insanı keşfetme yolunu tercih etmiştir. Eşref-i Mahlûkat olan insanın, sınırsız, süresiz, sonsuz bir zaman boyunca, Hakk'ın birliğinde mutluluğunu, huzurunu, Doğu'nun gönül adamları, bilim adamları aramış ve bunun sonucunu en veciz, en anlamlı, en güzel şekilde belirlemişlerdir.

Türk-İslâm düşüncesinin engin hoşgörüsüyle dopdolu olarak insan-oğlunu enaniyeti içinde gönül eğitime tabi tutan Alperenler, Horasan Erleri, insanoğluna, insan olmanın paha biçilmez değerini aşikâr bir şekilde göstermişlerdir. İnsanoğlu sonsuzdur, sınırsızdır. Doğu dünyasının insana verdiği değer kutsaldır, İlâhîdir.

Karşılıklı sevgi, saygı, ilgi, hoşgörü, insanların ortak vasfı olmalıdır. Yardım ve cömertlikte akarsu gibi olmak, başkalarının kusurunu örtmede gece gibi olmak, hiddet ve asabiyette ölü gibi olmak... Bunlar ne asîl, ne güzel dileklerdir.

Büyük gönül eri Ahmet Yesevî'nin söylediği gibi;

*"Sünnet imiş kâfir olsa incitme sen,
Hüda bîzardır, katı yürekli gönül incitenden,
Allah şahit, öyle kula hazırdır siccîn*
Bilginlerden duyup bu sözü söyledim işte."*

Ayrıca benimseyip uyguladığı şu özdeyişin inceliğine, güzelliğine kulak veriniz:

*"Hak yolu çarkeyle, gönlünü garkeyle,
Gerçeği farkeyle, benliği terkeyle."*

Anadolu'yu hal ve kal ilmiyle aydınlatan, Anadolu insanına coşkulu, sevecen ve hoşgörülü bir yaşama reçetesi sunan Hünkâr Bektaş Velî, söz ve gönül mülkünün sultanı olarak, güzel sanatların üç dalı ile, yani *şiiir*, *müzik* ve *raks* (sema, samah) ile insanları gönül gönül eğitmiş, "bir nefes sıhhat" örneği yumuş, yıkamış, onlara yepyeni bir dünya görüşü kazandırmıştır.

İşte bu gönül erinin paha biçilmez özdeyişlerinden altın damlalar:

* Cehennemın en aşağı tabakası.

"Hiç bir milleti (toplum) ve insanı ayıplamayınız."

"Düşünce karanlığına ışık tutanlara ne mutlu."

"İlimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır."

"İncinsen de incitme."

"Marifet ehlinin ilk makamı edebdir."

"Her insan okunması gereken bir kitaptır."

Bu öz, özet deyişler, bütün insanların okuyup, düşünüp ders alması gereken öğütlerdir.

Ahmet Yesevî'den itibaren onüçüncü yüzyılın gönül erleri, tekmil insanlığı huzura kavuşturan, insan sevgisinde ve hoşgörüsünde mutluluğu simgeleyen düşüncelerini her vesileyle dile getirmişlerdir.

Roma Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Başkanı Ord. Prof. Dr. Anna Masala, yirmişbeş yıl önce Konya'da bir kongrede bütün dünyaya bu gerçeği şu cümlelerle sunmuştu:

"Batı, maddeyi ve eşyayı, Doğu mânâyı ve insanı keşfetti." Batı keşfettiği maddenin âdeta esiri oldu. Çünkü Batı dünyasının genç kuşakları maddeye kısa bir süre sonra bağımlı hale geldiler. Sizler mânâ yolunun daima arayış içinde olan yolcularısınız. Birgün, Batı dünyası sahip olduğunuz bu mânevî kültür varlığını elinizden almak için gelip kapılarınıza dayanacak.. Kültür varlığınıza sahip olmanın yolunu, yöntemini biliniz!"

Onüçüncü yüzyılın tasavvuf dünyasında Türk mutasavvıfları, Horasan Erleri, Alperenler özet olarak "insan" sevgisinde birleşen gönül erleri hep bu arayışın içinde olmuşlardır.

Hünkâr Hacı Bektaş Velî "Ara, Bul" derken elbette canlıların en şerefli olan insanı gündeme getirmiştir. Mevlânâ'da da aynı arayışı görüyoruz:

"Bir can var canında o canı ara."

Büyük bir toplumun gören gözü, duyan kulağı ve konuşan dili olan bir garib âşık hüviyetinde görünen, yanardağ örneği ateşli şiirler söyleyen Yunus Emre dört kelimeyle Cihamı tapşırın bir gönül haritası çizer:

"Senden ayrıl, sana kaç!"

Hünkâr Hacı Bektaş Velî canlıların en şerefli olan insanın, süresiz, sonsuz mutluluğundan yanadır. Enaniyetin ötesinde benlikten, gıybetten, hırstan, cimrilikten, kötü zanda bulunmaktan bütün insanları korumak ister.

Bu bir gönül eğitimi işidir. Kimseyi töhmet altında bırakmadan, izzet-i nefsinin rencide etmeden, bağıra, çağıra ürkütücü bir dil kullanmadan, yumuşak bir şekilde, kalbi kırmadan, yapıcı, okşayıcı, hak verdirici bir üslûp içinde gerçeği bildirmek, olgun insanların yoludur, yöntemidir, görevidir. Hünkâr Hacı Bektaş Velî hangi konuda olursa olsun, ikna edici, bilgilendirici, tamamlayıcı bir dille olayların çözümünü ortaya koyar, karşısındaki dost veya yabancı, kim olursa olsun onu zevkle dinler, teselliye, gerçeği onun sözlerinde, sohbetlerinde doyasıya bulurlardı.

Hünkâr Hacı Bektaş Velî *Vilâyetnâme*'sinde, toplum olaylarının, değişik konularda o kadar veciz ve anlamlı örnekleri var ki, insan bunları okuyunca, insan olmanın şerefi kadar, ondan daha fazla olarak, sorumluluğunu duyuyor. Boşa akan çavgın bir ırmak gibi, "Kendime ne kazandırdım, topluma niye daha fazla yararlı olmadım." diye acı acı düşünmek sorumluluğunu can evinde duyuyor.

Hacı Bektaş Velî iki kelimeyle bir gönül haritası çiziyor. Zamanlar boyunca kilometrelerce yürüyorsunuz. Bir duygu ve duyarlılık bulutundan avuçlarınıza, gözbebeklerinizden yanaklarınıza, yüce gerçeğin, insan olmanın, inananlara yar ve yardımcı olabilmenin yağmur taneleri serin serin dökülüyor.

Artık zamanı adım adım, yudum yudum şekillendirdiğinizin siz de farkına varıyorsunuz. Bazen de bir güvercin şeklinde dolu-gönül, dolu-kanat enaniyete gem oluyorsunuz. Kutsal arayışlara yön ve yöntem oluyorsunuz.

Bu bir İlâhî tecellidir, yeniden var-oluştur. Orta Asya'dan yola vuran, "hareket ediyorum, o halde varım" düşüncesinin gönül erleri, "bir yenice zaman, bir yenice iman, bir yenice vatan" düşüncesinin tarifsiz sevinci içinde Horasan üzerinden Rûm diyarına yürüyorlar. Bu, Anadolu coğrafyasının tarihe dönüşümünün bir ilâhî çağrısı ve müjdesidir. Bundan ötesi düşünce gerçek, hikâye ile masal, şiirle zamanları tapşırın nota salkımları ve sazlar, adımlar, kudümler, dolu dolu yudumlarla bir gökyüzü ve yeryüzü sere-

nadirdir. Canın can, insanın insan olduğu, ceylanla aslanın bir kucakta, bir ocakta tek bir benlik içinde var olduğu, kuzuyla kurdun ezelden ebede yar olduğu bir destanın, bir menkıbenin zamanı zaman yapan yankısıyla heyecandan sırlıslıkla dirice, irice "varoluş" felsefesinin bir yenice başlangıcı olursunuz. Zamana mühür vurmak kolay mı? Güvercin kanadıyla gökyüzlerini ve gönülleri sırlamak kolay mı?

Elbet, Vilâyetnâme'de, Eflâkî Baba da, Âşık Paşazâde de, Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin güvercin donu içinde Horasan'dan Rûm illerine geldiğini naklederler. Olaylar bundan sonra yarı düş, yarı masal ve destan havası içinde gelişir.

Hacı Bektaş Velî, güvercin donunda Rûm erenlerinin Anadolu'ya gelmesine mâni olmak gayesiyle, yaptıkları engelleri aşip, gelir bir taş üstüne konar, Suluca Karahüyük'te. Mübarek ayakları hamura gömülür gibi taşa gömülür, iz bırakır. Rûm erenlerinden bir yiğit, Hacı Doğrul, "Şahin şeklinde vurunup, onu yakalayıp getireyim" der. Kanatlanıp gökyüzüne süzülür. Güvercini görüp, pençelerini açarak üzerine hamle yapar. Hacı Bektaş Velî hemence âdem donuna girip, şahini elleriyle boğazından yakalayıp sıkmaya başlar sonra yere bırakır. Halsiz bir durumda Hacı Doğrul hatasını anlayıp, el kavuşturup başını öne eğip, "kem bizden eksiklik ettik, siz erenlerden kerem" deyip, ileri gelir. Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin ellerine sarılıp öper, geri çekilip durur. Hünkâr, "Ya Hacı Doğrul, er ere böyle gelmez öyle kim, siz bize zalim donunda geldiniz. Oysa biz size mazlum donunda geldik. Eğer güvercinde daha mazlum don bulaydık o donla geldik" der. Hacı Doğrul'un şahsında Rûm erenlerine anlayış dolu sitemle karşılık ilk eğitici uyarısını yapar.

Vilâyetnâme, dostluk ve muhabbet kitabıdır. Yaşadığı çağın insanlarını fazilete, adalete davet eder. Hem cinslerine yararlı olmalarını, hayvanlara dahi şefkatli davranmaya özen göstermelerini ister. Kara canavarlar bölümündeki çan hikâyesi ne kadar anlamlıdır..

Makâlât'ında Hacı Bektaş Velî şöyle söyler: "Benim üç dostum vardır. Ben öldüğüm zaman biri evde kalır, birisi yolda, birisi de benimle gelir. Evde kalan malımdır. Yolda kalan yakınımıdır. Benimle gelen iyiliğimdir."

Yine Makâlât'ında da kulun günah işleyebileceğini, önemli olanın Allah'a karşı kulun tövbeyi elden bırakmamasını öğütler: "Her zaman özür dilemek sizden, kabul eylemek Tanrı'dan" der.

Su, Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin hayatında önemli bir yer tutar. *Vilâyetnâme*'de anlatılan, yaşanılan, örnek gösterilen her olayın içinde, çevresinde, üstünde su sesleri duyar, su şırıltısıyla serinler, suyla kanmazlık içinde yunarsınız, yıkanılırsınız.

Su kutsal, su mübarek, su aydınlık ve temizlik simgesidir. Su, Hacı Bektaş Velî'nin âdeta imajıdır. *Vilâyetnâme*'de su, sınırsız bir serenad örneğidir. Başlangıçtan sona değin çağıl çağıl çağlar durur. Tâ çocukluk çağlarında Hünkâr, suyla haşır neşirdir. Suyla oynar, suyla halleşir, su adeta kerametlerinin bir bengi-nakışı, duygu ve duyarlılığının Hak gerçeğine dolun dolun akışıdır. Her insan görür-bakar, okur-görür suyla bütünleşir, birleşir, nükte olur, söz olur şiirleşir. Göz yaşı olur insanın yanaklarından süzülür. Su, Kербela'da bir özlem çiçeği olur, yapraktan ince aziz canların şehadetine adeta gül suyu örneği niyazlarla, dualarla serpilir, bengi-su kasidei kesilir. Aman Allah'ım bu nice bir haldir. İnsanın yüreği param parça olur, nutku tutulur, sabır taşını çatlatan bir ağıt örneği, zamanlar boyu söylenir durur.

Şeyh Lokmanı Perende, er olur erende, Hakk'a gönül verende, bilgisinin evveline söz başı açanda, Hacı Bektaş bilgisinin sonundan haber verirdi.

Çocukluk yaşlarında Lokmanı Perende'nin ders ve öğütleriyle gönül ilminin burcunda kanat kanat uçarken birgün hocası, "evlâdım, ibrik leğen getir de abdest alayım" der. Bektaş, hocasına "Hocam bir nazar etseniz bir dua buyursanız da medresenin ortasından bir pınar aksa" der. Şeyh Lokman "Buna bizim gücümüz yetmez" diye cevap verir. Bektaş el açar, dua eder. Hocası duanın sonunda "âmin" der. Bektaş secdeye kapanır. Bir çavgın pınar medresenin ortasında gürül gürül akmaya başlar.

Su serenadı, su şiiri, su gerçeği bir bengi-su güzelliği içinde *Vilâyetnâme*'yi bir gönül barajı haline getirir. Su bir özlemdir, su bir vuslattır artık, devam eder sayfa sayfa, asır asır Seyyid Battal Gazî'ye değin, Mevlâna'ya değin, okursunuz, dinlersiniz şaşar kalırsınız, hayran olursunuz, bir damlada sınırsız sonsuz deryayı bulursunuz.

Birgün Sarı İsmail, Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin huzuruna giriyor. "Su ısıttım, lütfedip gelseniz, yıkanılırsanız" der. "Şimdi yıkanmanın vakti

değil, tez Konya'ya Molla Celâleddin'in huzuruna çık. Onlarda bir kitabımız var, alıp gel" diye cevap verir.

Sarı İsmail Konya'ya yola çıkar. Konya'ya yaklaşınca bakar ki Molla Celâleddin çıka gelir. Karşılıklı niyazlaşıp görüşür, konuşurlar.

Sarı İsmail, Hünkâr'la konuşmalarını Mevlâna'ya aynen anlatır. "Bu sebeple huzurunuzda geldim. Mübarek yüzünüzü gördüm, şeref buldum" der.

Mevlânâ Celâleddin bu sözleri duyunca der ki, "Hünkâr Hacı Bektaş Velî katına her gün yedi deniz, sekiz ırmak uğrar. Onların suya girmeye ne ihtiyaçları var ki böyle dedin, erenler." Sarı İsmail bu sözü duyunca, "Efendim müsaadenizle kitabı verirseniz gitmeye destur isteyeyim."

Mevlânâ Celâleddin, kitaptan maksat bu anlattığımız öğüttü der. Sarı İsmail vedalaşıp Suluca Karaca Höyüğü'ne döner.

Bilinen en eski Vilâyetnâme, 1624 tarihinde Ali Çelebî tarafından kopya edilen nüshadır. Ankara Kütüphanesi'ndedir. Başlangıcı şöyle başlar: "Tanrı'ya hamdü senâ, Muhammed Peygamber'le soyuna salât ü selâmdan sonra bilinmelidir ki bu kitap, Hacı Bektaş-al Horasanî'nin menkabelerini, kerametlerini bildiren bir Vilâyetnâme'dir. Güneşten zerre, denizden katre mesafesince erenlere dost olan gerçekleri okumaları, can kulaklarıyla dinlemeleri için meydana getirildi."

Önsöz, Hünkâr Hacı Bektaş Velî hakkında şu güzel sözlerle son bulur.

"Hacı Bektaş Hünkâr, bütün ömrü boyunca bir kerecik olsun nefsinin muradını vermedi. Hiç kimsenin ayıbını görüp yüzlemedi."

Hak yolunda Hünkâr Hacı Bektaş Velî'nin çizdiği yörüngede aşkla dolup taşanlara, insanlara hizmet için her engeli aşanlara, sınırsız sevgiye, sonsuz güzelliğe inançla yaklaşanlara ne mutlu.

